

глазами... (М.А., Драч., с. 204 – 205). Имея данную семантику, слово *весь* способно также характеризовать признак и относиться как к глаголу, так и к имени прилагательному и причастию, например: Большой лежал неподвижно, *весь* бледный и худой; Ребенок вернулся с прогулки *весь* измазанный песком.

Вывод: местоимение *весь* категориально соотносится с именами существительным и прилагательным; кроме того, оно выступает в роли синкретичных членов предложения, тяготея к обстоятельственной функции.

Семантическая наполненность прономинатива *весь* определяется его особым положением в системе обобщающе–выделительных местоимений, коммуникативной востребованностью, синтаксической мобильностью. Его изучение будет способствовать более глубокому пониманию семантической многогранности и функционального богатства прономинальной лексики.

Источники и литература

1. Воркачев С.Г. Речевые значения кванторных местоимений русского и испанского языков: контрастивный анализ // Филология. – Краснодар, 1996. – С. 37 – 40.
2. Дерibas Л.А. Значение и употребление местоимения *весь*, наречия и частицы *всё* // Учен. Запис. / Моск. гос. пед. ин-т им. В.И.Ленина. – 1960. – Вып. 10. – С. 73 – 93.
3. Киклевич А.К. К семантической типологии общекванторных местоимений // Русские местоимения: семантика и грамматика. – Владимир, 1989. – С. 37 – 45.
4. Кондратьева Г.Н. Категория обобщенности в современном русском языке в сопоставлении с украинским: Учеб. пособие для филол. спец. Вузов. – Киев, 1992. – 83 с.
5. Кондратьева Г.Н. Обобщенность как структурно–семантическая категория в современном русском языке. – М., 1993. – 198 с.
6. Кронгауз М.А. Тип референции именных групп с местоимениями *все*, *всякий* и *каждый* // Семиотика и информатика. – М., 1997. – Вып. 35. – С. 227 – 243.
7. Падучева Е.В. О семантике синтаксиса: Материалы к трансформационной грамматике русского языка. – М., 1974. – 292 с.
8. Сидоренко Е.Н. Семантические разряды местоимений современного русского языка
9. // Русские местоимения: семантика и грамматика. – Владимир, 1989. – С. 18 – 26.
10. Сидоренко Е.Н. Очерки по теории местоимений современного русского языка. – Киев – Одесса, 1990. – 148 с.
11. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка. – Л., 1941. – 620 с.
12. Шведова Н.Ю. Некоторые виды значений сказуемого в современном русском языке // Исследования по грамматике русского литературного языка. – М., 1955. – С. 247 – 341.
13. Шведова Н.Ю. Местоимение и смысл. Класс русских местоимений и открываемые ими смысловые пространства. – М., 1998. – 176 с.
14. Ожегов С.И. Словарь русского языка. – М., 1973. – 846 с.

Список сокращений

1. (М.А., Кар.), (М.А., Драч.) – Алексеев М. Н. Карюха; Драчуны: Диалогия. – М., 1985. – 287 с.
2. (К.П., I) – Паустовский К. Собрание сочинений в 9-ти томах. Т. I. – М., 1981. – 604 с.

Рум'янцева О.М.

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ЗАСОБИ ГУМОРОТВОРЕННЯ У ТВОРАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ-ГУМОРИСТІВ

Дослідженню словесних засобів комічного присвячено ряд статей і дисертаційних досліджень. У них розглядається значна кількість мовних явищ, що спричиняють сміх, виявлено специфічне, властиве тому чи іншому письменникові минулого у їх застосуванні. Що ж до визначення закономірностей словесних засобів комізації та іронізації саме в сучасному українському гуморі, то тут ще залишається широке поле для дослідження.

Серед дослідників, які прагнуть з'ясувати суть смішного, спричиненого мовними компонентами, є такі як В. М. Черняєва, В. В. Виноградов, А. А. Григорук, Г. М. Удовиченко, С. А. Земська та ін.

Предметом нашого дослідження є фразеологізми як засоби гуморотворення у творах сучасних письменників-гумористів. Досліджуючи комічне у творах сучасних авторів, ми будемо намагатися визначити не тільки те, що смішить, а й те, що робить його смішним.

Звичайно, творча манера кожного сучасного письменника багата індивідуальними особливостями, позначена своєрідними мистецькими штрихами. Автори вдало поєднують гумор і лірику, що робить їхній сміх м'яким і сердечним. Зміна комічних епізодів ліричними і навпаки впливає на читача, створює певну динаміку настрою, забезпечує дохідливість зображуваного. Іноді гумористи створюють гостру сатиру, яка стає засобом викриття негативних рис людей і всього суспільства.

Сучасні письменники-гумористи майстерно використовують скарбницю українського народного гумору, створюють надзвичайно ефективні засоби комічного. Досліджені багатоваріантні словесні засоби комічного свідчать про те, що письменники вміють знаходити найвиразніші можливості українського слова

у створенні комічного, вдало знаходять слова, на значенні яких або їх звуковому комплексі утворюють смішні ситуації.

Пізнання засобів смішного у творах сучасних українських письменників розкриває секрети їхньої «комічної» майстерності, є важливим ключем до більш ґрунтовного вивчення сучасної української гумористики.

Для спричинення сміху сучасні письменники широко використовують фразеологізми. Переважна більшість цих стійких поєднань вживається в переносному значенні, але разом з тим вони зберігають і пряме значення, яке в одних випадках дорівнює значенню слова, в інших – виражає ситуацію, її певний зміст.

За ступенем виразності у прямому значенні ситуації, її змісту, виділимо: фразеологізми з відсутньою або затьмареною ситуацією; з вузькою, але більш чіткою ситуацією; з різко вираженою ситуацією широкого плану. Безперечно, що між цими фразеологізмами різкої межі провести не можна. Але для з'ясування суті комічного у фразеологізмах таке розмежування особливо важливе. Гумористичного забарвлення фразеологізми набувають внаслідок контрастності прямого значення і алегоричного або ж завдяки тому, що пряме значення само містить комізм – комічним може бути як окреме слово, так і вся ситуація. Крім того, фразеологізм, хоч гумористично й незабарвлений, може, як і слово, вживатись у комічному плані.

Фразеологізми з відсутньою або затьмареною ситуацією звичайно становлять: одне слово; одне службове і друге повнозначне; сполучення прикметника й іменника; сполучення двох іменників з службовим словом тощо. Нами було зафіксовано такі приклади:

«...заходять у тупий кут...» [В. Момотюк, «ЛУ», 2005. – № 39]; «...мають п'ядь у лобі» [Д. Полонський, «ЛУ», 2005. – № 39];

«...а й руки має золоті...» [Г. Шиян, «ЛУ», 2000. – № 6];

«...вона мені до зарізу потрібна» [1; 54];

«Ми ж свої люди. Ти мені, а я – тобі. І ділю в шляпі» [8, с. 113]; «...помолоділа, рожевоцока, вся, як кажуть, в соку» [8, с. 112].

Ці фразеологізми не позначені печаттю ситуації. І коли вони спричиняють сміх, то тут діють словесні засоби комічного.

Фразеологізми як стійкі словесні поєднання з вузькою, але більш чіткою ситуацією і фразеологізми з різко вираженою ситуацією широкого плану відносимо до словесно – ситуаційних засобів гумору. Серед даної групи фразеологізмів слід назвати такі:

«він не кида слів на вітер» [І. Драч, «ЛУ», 2005. – № 24];

«...не дай йому три дні їсти, а дай викинути якогось коника...» [Г. Шиян, «ЛУ», 2000. – № 6];

«– Чим же їх годувати? – сушила собі голову Марія. – Один лише борщ маємо» [Н. Дубицький, «ЛУ», 2000. – № 6];

«півроку буквально зі шкіри ліз, щоб догодити начальникові» [1, с. 176];

«придавлю трохи комара після трудів праведних» [8, с. 108];

«але для вас Аліса вирве дубльонку, хоч і з – під землі» [8, с. 112].

До комічних фразеологізмів з різко вираженою ситуацією широкого плану відносимо переважно прислів'я і приказки (ті, що розуміються переносно і що переносного значення не мають). Не всі мовознавці відносять прислів'я і приказки до фразеологізмів. Деякі вчені взагалі не зараховують прислів'я і приказки до фразеологізмів. Г. М. Удовиченко лише частину з них відносить до фразеологізмів. «Фразеологізовані прислів'я та приказки» становлять у нього групу фразеологічних виразів. М. М. Шанський вважає прислів'я і приказки фразеологізмами. Аргументація, на яку спираються мовознавці, заперечуючи належність прислів'їв і приказок до фразеологізмів, досить слабка і в більшості випадків є непереконливою.

Вираз стає фразеологізмом завдяки своїй влучності, що досягається тоді, коли він вичерпно передає думку або містить у собі вдало зримовані слова або епітет, метафору, порівняння чи інші художні засоби, що досить виразно характеризують предмет. Зміст таких виразів набуває узагальненості, підноситься до символічності, стає ніби зразком, критерієм. «Звичайний» вираз, ставши фразеологізмом, вживається переважно як досконале мірило для характеристики явищ, однотипних або тотожних явищу, що його виражає фразеологізм.

Всі прислів'я і приказки «володіють» названими вище рисами фразеологічності. Безумовно, прислів'я і приказки мають лише їм притаманні ознаки, що відрізняють їх від інших фразеологічних виразів. Саме ці ознаки можуть стати основою для того, щоб виділити прислів'я і приказки в межах фразеологізмів в окрему групу.

Фразеологізми з вузькою, але чіткішою ситуацією та фразеологізми з різко вираженою ситуацією широкого плану близькі до нефразеологічних ситуацій, але їх використання як зворотів з стійким змістом має деякі специфічні особливості. Ці особливості зумовлюються тим, що не просто слова, а саме фразеологічна ситуація виступає або як невідповідно вжита, або як комічна алегорія і таке інше.

Для створення комічного ефекту широко використовуються фразеологізми, що містять гумористичні ситуації. Ситуаційний комізм у фразеологічних виразах створюється різноманітними засобами:

а) створенням контрастності через невизначений стан предмета:

«А то приходить Горобець. Таке – нижче трави і тихше води» [1, с. 58];

«Бо чого б то нормальній людині просто так – ні сіло ні впало – з грішми розгетькатися!» [1, с. 214];

б) комічно – влучною ситуацією, що її створює фразеологізм: «...болящий, кінці віддавати не хоче» [В. Березінський, «ЛУ», 2005. – № 33];

«...ото дали ви перцем по тещах» [О. Стусенко, «ЛУ», 2005. – №31];

«Весною, думаю, а чи якогось літа відкинеш у ріллі свої копита...» [Л. Кулиш – Зіньків, «ЛУ», 2005. – № 21];

«...Хочеш і собі, і мені свиню підкласти?» [1, с. 26];

«Не дуже добре, кажучи між нами, коли один женеться за двома зайцями» [1, с. 120];

«дістати меду він хотів сьогодні, та тільки облизня дістав» [1, с. 147];

«Ні, мені довідку дай, а хто коли жив і коли ноги простягав, мене не цікавить» [8, с. 104];

в) гіперболізацією явищ, предметів, взагалі ситуації:

«...аж дибки став» [І. Донич, «ЛУ», 2005. – № 38];

«це – нелюди, в яких відсутній хист, таких потрібно в хвіст і в гриву знати!» [А. Гарматюк, «ЛУ», 2005. – № 10];

«...не дай йому три дні їсти, а дай викинути якогось коника...» [Г. Шиян, «ЛУ», 2000. – № 6];

«...тільки Олекса Ярмишко злякано мовчав – ані пари з вуст» [Г. Шиян, «ЛУ», 2000. – № 6];

«...боліє душею за колгосп» [1, с. 37];

г) нісенітними ситуаціями:

«черв'ячка сумнівів найнадійніше заморювати делікатесами» [Б. Ревчун, «ЛУ», 2005. – № 4];

«в порядку гуманітарної допомоги жінка чоловіку наставила роги» [П. Осадчук, «ЛУ», 2005. – № 21];

«він мастак у всі віки товкти в ступі воду...» [П. Руденко, «ЛУ», 2005. – № 48];

«Коли треба посадити – посаждать, а треба стружку зняти – знімуть...» [8, с. 53].

Вводячи у свої твори фразеологізми, автори вміють своєрідно підкреслити комізм, надати йому дієвості, активізувати. Їхні персонажі стають ніби учасниками несумісної ситуації, що її заключає у собі фразеологізм.

Спричиняють комізм у творах і фразеологізми, які не є гумористично забарвленими. Це буває тоді, коли письменник уводить їх у ситуацію контексту, що несумісна ситуації фразеологізму:

«...з такою пикою можна заткнути за пояс будь – якого академіка» [О. Перлюк, «ЛУ», 2000. – № 9];

«– Хе, знайте наших! Не тільки ж вам у нації погоду робити...» [1, с. 66].

Часто використовується для збудження сміху прийом несподівано влучного вживання фразеологізму.

Вжитий у контексті надзвичайно доречно, несподівано для читача, він викликає сміх, бо порушує своєрідну норму, що психологічно встановлюється на якийсь момент:

«як вперішу тебе бухом...» [Н. Дубицький, «ЛУ», 2005. – № 41];

«вуйко Йосип скорчив міну...» [П. Руденко, «ЛУ», 2005. – № 4];

«Начальник бюро погоди Іван Христофорович Цидулка метав блискавиці» [1, с. 29];

«...баляси точать, ще й авторитет батька в очах сина підривають!» [8, с. 120];

«– Ховай у пазуху й масти п'яти» [8, с. 153].

Щоб надати фразеологізмам гумористичного забарвлення або посилити комізм у тих, в яких він є, автори змінюють в них ситуацію. Це досягається заміною у фразеологізмі якогось слова іншим, несумісним за значенням, але в чомусь подібним за звуковим комплексом до замінюваного, а також введенням заперечного або нового слова, контрастного опорному. У всіх цих випадках ситуація фразеологізму перетворюється на каламбурну: «ото дали ви перцем по тещах» (замість «задали перцю») [О. Стусенко, «ЛУ», 2005. – № 31]. Змінений фразеологізм можуть викликати сміх тим, що вони є різко контрастними до неперезфразованих, звичних. Влучність деяких змінених фразеологізмів зумовлюється тим, що письменники пристосовують ситуацію фразеологізму до контексту твору.

Ще одним комічним прийомом є позбавлення стійких виразів, переважно тих, що вживаються у переносному значенні, їх фразеологічності. Введений у певні ситуаційні обставини фразеологізм втрачає (до деякої міри) алегоричність, його складові частини набувають прямого значення і вносять цим самим несумісність у контекст:

«з ним – у вогонь і воду» [І. Драч, «ЛУ», 2005. – № 24];

«...в основному ж всі, пардон, мелють язиками» [П. Ребро, «ЛУ», 2005. – № 8];

«...і вже очі каламутні, язик заплітається» [1, с. 36];

«...чим вище посада, тим вище він ніс задирає» [1, с. 120].

Отже, продовжуючи традиції української гумористики, сучасні письменники-гумористи широко використовують можливості фразеологічних поєднань для досягнення комічного.

Дослідження фразеологічних одиниць як засобів гумору в творах сучасних письменників-гумористів дозволяє зробити такі **висновки**. Сучасні автори – багатогранні майстри сміху в сучасній літературі. Вміння бачити комічні контрасти в об'єктивній дійсності вони поєднують з умінням творити їх з життєвого матеріалу. Їхня майстерність – це життєдайне джерело для майбутніх поколінь творців смішного.

Джерела та література

1. Веселий ярмарок: Гумор і сатира. Вип. перший /Упоряд. А. Крижанівський, І. Немирович; Ред. кол. А. Бортняк, О. Жолдак, І. Зуб та ін. Передм. О. Ф. Черногуза. – К.: Рад. письменник, 1983. – 319 с.
2. Коломієць М. П. Регушевський Є. С. Словник фразеологічних синонімів / За ред. В. О. Винника. – К.: Рад. шк., 1988. – 200 с.
3. Літературна Україна. – 2000. – № 6 – 9.
4. Літературна Україна. – 2005. – № 1 – 50.
5. Передрій Г. Р., Смолянінова Г. М. Лексика і фразеологія української мови. – К.: Рад. школа, 1983. – 207 с.
6. Пришва Б. Г. Засоби гумору Остапа Вишні. – К., 1977. – 118 с.
7. Словник фразеологізмів української мови / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін. – К.: Наукова думка, 2003. – 1104 с. – (Словники України).
8. Чемерис В. Як стати щасливим: Гуморески: Весела повість. – Дніпропетровськ: Промінь, 1987. – 223 с., іл.

Рустемов О.Д.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ТЕМАТИЧНИХ ГРУП ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ МОВИ

Юридична термінологія кримськотатарської мови розвивалася залежно від історичного розвитку, суспільно-політичного й культурного зростання самого кримськотатарського етносу. Із динамікою його матеріальної культури й духовних запитів, із формуванням розгалужених інститутів влади й права, із розвитком цивілізації змінювалася не тільки термінологія правництва, але й весь лексичний склад кримськотатарської мови.

«Кримськотатарська мова відноситься до маловивчених тюркських мов», – відзначає А.М. Меметов [1]. Із цим висловленням погоджується й К.М. Мусаєв, уводячи його в ширший мовний контекст: «Лексика західнокипчакських мов дотепер не тільки не піддавалася серйозному дослідженню, але ще й не зібрана. Невідомо науці багато народних назв предметів і понять різних сфер життя цих мов» [2, с.230]. Додамо, що й дотепер не існує аналізу історичного розвитку лексики, що відноситься до різних термінологічних сфер, а питома вага арабських, перських і російських запозичень у них значно перебільшена дослідниками минулого.

Існує безліч визначень лінгвістичного поняття "термін". Але при всьому розходженні дослідницьких підходів, при розбіжності цілей і завдань аналізу певних термінів і терміносистем, у визначеннях різних мовознавців є багато загального. Так, відповідно до визначення Б.М. Головіна, яке В.Д. Бондалетов називає "найбільш стислий і чітким" [3, с.128], "термін – це слово або словосполучення (утворене на базі підрядних зв'язків), що має професійне значення, яке виражає професійне поняття й застосовується в перебігу (і для) пізнання й освоєння певного кола об'єктів і відносин між ними – під кутом зору певної професії" [4, с.264], а термінологічна система – "співвіднесена з певною областю знання, проблемою, темою, науковою школою тощо сукупність термінів, пов'язаних один з одним на поняттєвому, лексико-семантичному, словотворчому (дериватологічному) і граматичному рівнях" [4, с.270]. Тим часом, у пропонуваному визначенні терміна не провадиться розбіжність між власне термінологічною одиницею, професіоналізмом і професійним жаргонізмом, а таке розрізнення досить істотно. З іншого боку, термінологічну систему визначено тільки як систему *наукових* термінів. Отже, якщо в поняття терміна вкладається надто широкий зміст, то поняття "термінологічна система" у дослідника явно звучене. Ширше визначення терміна, але разом із тим більш суворіше, подає В.М. Прохорова – як "слово або словосполучення, що є назвою спеціального поняття будь-якої сфери виробництва, науки чи мистецтва. Термін не тільки позначає те або інше поняття, але й обов'язково заснований на визначенні (дефініції)" [5, с.349]. Таке розуміння вже дозволяє розмежовувати терміни й професіоналізми, що, вочевидь, пояснюється дослідницькими інтересами автора [6] характерна для терміна точна співвіднесеність із поняттям досягається через наукову дефініцію терміна й принципову неприпустимість його полісемічності, синонімічності й омонімічності, у той час як у лексиці професійній такі випадки нерідкі. Помітимо, що подібним чином визначає термін і В.П. Даниленко: "Термін – це слово (або словосполучення) спеціальної сфери вживання, що є найменуванням наукового або виробничо-технологічного поняття й має дефініцію" [7, с.306]. Якщо В.М. Прохорова визначає термінологію тільки як "систему термінів" [5, с.350], то у В.П. Даниленко з'являється й друге значення цього слова – як «розділ лексики, що охоплює терміни різних областей виробництва, науки, мистецтва, громадського життя» [8, 307]. Залишається додати, що термін "термінологія" може вживатися ще в одному значенні – як розділ лексикології, що вивчає терміни й термінологічні системи, т.е як дублет до «термінознавства».

Ми в даному дослідженні приймаємо в якості робочого визначення терміна, дана Т. Г. Соколовської : "Можна дефінувати термін як мовну одиницю (слово або словосполучення підрядного зв'язку), що належить до науково-технічної або професійної сфери вживання й репрезентує її спеціальне поняття, виявляючи певну сукупність ознак й утворюючи терміносистему" [9, с.4].

Мова закону апелює не до емоційної, а до раціонально-волюнтаристичної сфери людського мислення, не описуючи факти й події, а пропонуючи певні поведінкові сценарії, причому по можливості відсторонено, не оцінює, що визначає основні її особливості, якими варто вважати: